

A gimnáziumi tanterv módosítása.

Felszomorító, hogy a tanulók túlterhelésének enyhítésére irányuló tanterv-, illetve óratervmódosítás kapcsán a természettudományos tárgyak óraszámának és az ezzel együttjáró tananyag csökkentésére irányul éppen és újból a törekvés. A jelenlegi és a tervezett állapotot az egy évszázaddal előttivel összehasonlítva, a tanügyi fejlődés, mintha megint a II. Ratio szegényesen sívár eszmevilágával, a latin, mint főtárgy körül keringő középfokú oktatással kacérkodnék. Fenyegető, hogy a célzatosságától mentesített, pusztán tanügyi szempontból elbírált Entwurftól kezdve, Trefort törekvésein keresztül Klebelsberg és Teleki munkásságáig vezető fejlődés sok eredménye elértéktelenedik, vagy megközelíti a dohos levegőjű klasszikus oktatás szintjét. A jelenlegi állapot kissé a 70-es évek humanizmus-realizmus harcára emlékeztet, de a jelenkor ismeretének tudása és a mult igazságainak a megértése nélkül. Az akkori kísérletezések és félrendszabályok sok szűk látókörű embert termeltek ki, félős, nehogy most is ilyenek nevelődjenek.

Az 1938-as tanterv világosan körvonalazta a középiskolai, illetve gimnáziumi oktatás célját a humanisztikus és reális elemeket egyaránt és egyformán tartalmazó, európai műveltség színvonalán álló, gondolkodva törekvő embertípusnak és az erkölcsös társadalomba könnyen beilleszkedni tudó, munkás egyénnek a nevelésében. A tanterv is a szellemi és a reális élet dinamikai egyensúlyára való törekvés jegyében született meg, figyelembe véve a korszerű általános műveltség fogalmához hozzátartozó természettudományos képzettség adta szellemi, gyakorlati és erkölcsi tényezőket.

A természettudományos tárgyak gimnáziumi oktatásával kapcsolatos fokozatos megszorítások következtében azonban a Részletes Utasításokban oly szépen kiemelt, a természettudományok nevelőhatására s a természettudományos ismeretek értelemfejlesztő fontosságára utaló, alapvető elvek lassanként elfelejtődtek. Elsősorban a nyelvtanítás jutott aránytalan szerephez. Az anyanyelv és irodalom kétségtelen fontossága, valamint az élő kultúrnyelvek természetes szükségessége mellett

azonban értelmetlen túlzás és mesterkélt maradiság a latin-tanítás. Ennek sokszor hangoztatott előnyeit szerencsére könnyű megcáfolni: az általános műveltség eléréséhez a többi tárgyak lényegesen többel járulnak hozzá, az anyanyelv öntudatosítását és a nyelvi kifejezőképesség fejlesztését a más nyelvek tanítása is éppen olyan jól elvégzi, a logikus gondolkodásra való nevelésnél és a jellem formálásánál akár a nyelvek, akár a bölcelet, vagy a természettudományos tárgyak nyújtanak legalább is annyit, mint a latintanítás; a későbbi életpályákon való fontosságáról pedig még vitatkozni is kár, a Magyarországon több évszázadig szereplő, vagy inkább dúló latin nyelvhasználat érvét viszont még csak hangoztatni is hátrányos; hasonlóképpen értelmetlen az általános és az európai kultúra kezdetére, a primitív ember fejlődésére, vagy a lezárt népi egységekre hivatkozni, hiszen ezek ismertetését inkább a történelemtanítás hivatott elvégezni. Még a történelemtanítás fokozása — bár ez sokszor csak a tények puszta ismertetésében merül ki — sem lenne annyira egyoldalú és kis értékű, ha keretein belül bár annyi fejlődés mutatkoznék, hogy a kicsinyes emberi ösztönöktől és egyéni nagyravágyástól hajtottak világmegbolgató munkájának dicsőítése és a nem gondolkodó, érzéketlen, megalkuvó tömeg története mellett, az ütés filozófiáját vallók társaságában — éles ellentét gyanánt — azok történetét is adná, akik az emberiség békés, vagy tudományos fejlődését kórházakban és laboratóriumokban, íróasztaluk mellől, vagy a szabad természet ölében mozdították előre. A történelemtanításban nem annyira a destruktív háború-történelemnek kellene uralkodnia, mint inkább — a felfedezések és feltalálások kaleidoszkópján át bemutatott — művelődéstörténetnek, az ősök és a jelenkor kultúrájának és civilizációjának. Egyedüli örvendetes fejlődés e tekintetben a rajztanítás keretén belül a művészettörténetnek a bevezetése, bár ezt joggal és értelemszerűen követhetné nyomon a hasonló méretű zenetörténet tanítása. A tantervben talán a bölcelet és a mennyiségtan tanítása áll még a normális követelményekkel egyensúlyban, de mesterséges, elvont fogalmakon való felépülésük folytán természetesen ezek is csak részben járulhatnak hozzá az egységes cél megvalósításához.

Á csak ilyen fejlődési lehetőségek körében nevelkedő fiatal

nemzedék azonban nem emelkedhetik fel a számára életet adó, emberi hibáktól és tömegösztönöktől mentes Természetig, a természettudományos tárgyak (beleértve a természettant, vegytant, a természetrajz gyűjtőfogalom alá sorolt tantárgyakat és részben a földrajzot) túlzott korlátozása megakadályozza látókörének kellő bővülését. Főleg közvetve szerzett, betanult, vagy célzatosan betanított képzetek alapján ítélt, többé-kevésbé hibásan, mert háttérbe szorul a valóság közvetlen megfigyeléséből eredő ismeretszerzés tudományos munkamódszere és, mert nem fejleszthető ki benne a valósághoz alkalmazkodó és cselekvésirányító képesség alkotómunkára serkentő ereje, sem az elbizakodottságtól mentes, a Világmindenséggel szemben alázatos önértékelés.

A jelenlegi korlátozások mellett a gimnáziumi természet-tudományos oktatás célkitűzései csak papíron maradnak meg. A Természet jelenségeinek és rendjének a megfigyeléséből, vagy tudatos megisméltéséből kialakuló világos és szabatos fogalomalkotások és ismeretszerzés szépsége elhomályosodik, a tárgyilagos következtetésekkel értékelő és nem ember teremtette, örökérvényű törvényekhez vezető gondolkodásmód fejlesztésére irányuló minden jóindulatú törekvés megakad a tanterv szűkre méretezett korlátaiban. Ilyen keretek között lehetetlen a felmérhetetlen Világegyetem korlátolt érzékelhető világa részvalóságainak még annyira vázlatos ismertetése is, amennyi egy valamennyire szemléletes egység, egy primitív, de mégis szélesebb távlatot nyújtó világkép kialakulásához vezessen, nemhogy meg lehessen csillogtatni a belső tartalom-ból adódó és ma már minden kultúrember számára szükséges és nélkülözhetetlen természetudományos világszemlélet szépségeit. A Világmindenség fejlődésébe való kellő bevezetés hiányában elvész annak a lehetősége, hogy a Természet rendjének értékelése megtörténhessék. — A munkáltató oktatás megvalósítására pedig még a szót is kár vesztegetni, a tanulók öntevékenységének a kifejlesztését célzó minden írott utasítás puszta hírveréssé válik. A vele járó — és egyetlen más tantárgy által sem nyújtható — előny, az igazságkeresés belső szükségletének önálló, vagy munkaközösségben lefolyó, cselekvő kielégítése ennél fogva teljesen kihasználatlan marad, a tanuló nem részesülhet a kutatás adta, maradandó örömben.

A fentiek mellett azonban nem elvetendő egy más, hasznossági szempont sem, bár ezt rendszerint túlzottan materialista-realista felfogásnak szokás feltüntetni. A tanulót nemcsak nevelni, de életre nevelni is kell, azoknak is meg kell adni a fejlődési lehetőséget — ha már reáliskola, vagy reálgimnázium nem létezik — akik a Világegyetem megismertetését célzó és a gyakorlati alkalmazásokról tájékoztató törekvést majd műszakilag hasznosítják, hogy ezáltal a főleg szellemi életet élők is megkapják ez irányú előrehaladásuk anyagi alapjait, hogy mentesülhessenek a biológiai élet tehertételeitől. A szellemi élet testi élet nélkül való elérését hirdetni lehet ugyan, sőt meg is lehet kísérelni következményeivel együtt, megvalósítani azonban semmiesetre sem.

A jelenkor tudománypolitikájának nevezett fejlődés kifejezetten természettudományos irányával szemben most az a visszás helyzet áll elő, hogy a fejlődés természetes rendjét figyelembe nem vevők, — akik azonban szívesen, sőt magától érthetődőnek veszik a természettudományok és a műszaki haladás minden áldását — letörni igyekeznek a tanulók velük született konstruktív hajlamait, nem törődve az ebből származó gazdasági, ipari és egészségügyi visszafejlődésre, nem gondolva a nemzet és az emberiség jövőjét érintő súlyos következményekre. Olyan korban, amelyben a nyelvi, nemzeti, vagy gazdasági egységet képező embercsoportok létét és további fejlődésének irányát elsősorban gazdasági helyzete és teljesítménye, szellemi és anyagi javakat egyformán termelő képessége határozza meg, a természetszerű és valóságos haladás irányától eltérni, vagy elmaradni nemcsak hiba, vagy rövidlátó önzés, de bűn is. Jogászok alkotta, mesterséges világ bürokráciájában tengődni lehet ugyan, de ez termelő-építő munkára nem vezet; embergyártotta törvényeket kicsinyesen is előbbre lehet helyezni, a jövő társadalma azonban e felett úgyszólván kimondja majd a megillető ítéletet. A tudományok önértékű művelése mellett gazdasági teljesítmények fokozásáról is szó van, márpedig egy erre alkalmas nemzedéket csak felső iskolákban felnevelni talán még azok szerint sem lehet, akik a természettudományos nevelés szükségességét tagadják, vagy a középiskola előkészítő célját ellenzik. Bármilyen irányú testi, vagy szellemi tehetség kifejlesztésének már a középiskolában

meg kell kezdődnie, mert alap nélküli felsőoktatás el nem képzelhető, de az sem egészséges felfogás, hogy valaki keresőképessé csak akkor váljon, mikor életévének felét már leélte. A természettudományos oktatás szempontjából ezért már a középiskolában is szükség van bizonyos fokú anyagismeret elsajátítására, anyagi és energetikai változások gyakorlati ismeretetésére. Valószínűleg a neveltető szülők is szeretnék némi gyakorlati ellenszolgáltatást is kapni az iskolától. Mindenesetre igen érdekes és tanulságos lenne egyszer ezt a felet is meghallgatni és megkérdezni, nem pedig pusztán elméleti alapon, szinte diktatórikusan határozni a középiskola célja és ezen keresztül annyi egyén sorsa felől. — Ebből a szemszögből nézve, még a máskülönben átlagosan megfelelő, 1938-as tanterv elvi felfogása is módosításra szorul.

A Tantervben logikus helyességgel elképzelt és külön is hangsúlyozott folytatólagos természettudományi oktatás a jelenlegi állapot szerint a III. o.-ban hirtelen megszakad, mert teljesen komolytalan kísérletezgetés itt a heti 1 órában történő természettan-tanítás. Az „új”-nak mondott elképzelés szerint a III. o.-os természettannak és a VI. o.-os vegytannak a teljes elhagyása pedig igazán szomorú felfogás. Rossz pedagógus, aki azt képzei, hogy fizikai és kémiai fogalmakat csak felső osztályokban, megfelelő előképzés nélkül, tisztázni lehet; alapjában hibás felfogás, hogy a tudományos rendszeresség vázolásánál alapismeretekre szükség nincsen. Az ilyent állító pedagógus önmagát cáfolja meg, a saját tantárgya számára követelt nagy óraszám szükségességét megindokolni így aligha képes. Főleg ugyanerre az okra vezethető vissza a természettudományos tárgyak „nehézsége” is. A ki nem elégitő óraszám okozza, hogy a kezdetben kedvvel tanulók idővel letörnek, ki nem épített alaptudásuk nem bírja el a megkívánt folytatást. Meg nem alapozott, vagy egészen hiányos természettudományos ismeretekkel rendelkező nemzedékből más aligha lehet, mint gazdasági fogyasztó. A középiskolák nagy része csak szellemi munkásokat termel, főleg elméletieket, a magasabb képzettségű termelő-gazdasági és konstruktív-műszaki társadalom kialakulását viszont szinte teljesen megbénítja. Anyagi javak termelése nélkül adminisztrálni valószínűleg nem is igen lehetséges.

A természettudományos tárgyakkal szemben tanúsított el-
lenség magatartás, sajnos, néha tájékozatlanságból, sőt fo-
galomzavarból is ered, szerencsére ez csak elszigetelt jelenség.
Az e téren uralkodó tapasztalatlanságok elosztatásához való-
színűleg sokkal fog hozzájárulni a napjainkban kifejlődő, nép-
szerűsítő természettudományos irodalom. A műszaki tudomá-
nyok fejlődésének, a technikának a kultúrára káros hatásának,
anyagi és erkölcsi javakat romboló munkájának gyakran han-
goztatott érvét szintén könnyen ki lehetne iktatni a valóság
átgondolásával, tárgyilagos elbírálásával. Nem lehet azért hi-
bázthatni a természettudományos és műszaki fejlődést, amiért
az erkölcsit megelőzte. Ez a tény csak az utóbbi tehetetlenségé-
re, improduktivitására mutat, az e téren dolgozók kényel-
mességéből következő elmaradására, a gyors fejlődés ütemé-
ből való kiesésére. A jelenlegi helyzetnek inkább ösztönzőleg
kellene hatnia a lelki tudományok művelőire, inkább serken-
tenie kellene őket, hogy ugyanolyan szintre tudjanak emelked-
ni. Az emberi élet egészséges fejlődése e kettőnek egyvonalon
való haladását követeli meg, a békés haladás alapját e kettő
egyensúlya, maradéktalan együttműködése határozza meg.

Bármi is legyen azonban az ok, ami miatt a természettudo-
mányos tárgyak a jelenlegi körülmények között meg nem ér-
demelt háttérbe szorulnak, bizton kell remélni annak az időnek
az elkövetkezésében, amikor — józan belátás folytán — meg-
történik e tárgyaknak a más természetűekkel való egyenjogú-
sítása és óraszámuk arányos elosztása a megfelelőnek és szük-
ségesnek látszó heti óraszám korlátolt terjedelmén belül. Csak
így lehet megvalósítani az emberi fejlődés magasabb céljait, a
kultúra és a civilizáció együttes fejlesztéséhez szükséges gon-
dolkodóképesség észszerűsítését és az ember testi és szellemi
erejének gazdaságossá tételét, csak így lehet majd az átadott
szellemi javak egyéni, öntudatos és erkölcsileg helyes irányú
felhasználásában bízni.

László Tihamér.

Magyar protestáns lelkész-képzés a 16. században

Már egyszer foglalkoztam ezzel a tárggyal, de csak mellékesen. A Debreceni Protestáns Lap 1910. évi 17—18. számában Szinyei Gerzsonnal polémizáló „Sárospatak reformációja és a róla szóló hamis tudomány” című cikkem egyik részletében terjeszkedtem ki reá. Az akkori egyháztörténészek körülbelül tudomásul is vették, legalább is jóideig szüneteltek az ebben teljes tudatlanságot eláruló nyilatkozatok. Ujabban azonban az említett lapban, tehát valósággal eldugott helyen megjelent cikemről jóformán senki se tudván, ismét sokszor olvashatunk a tényleges állapottal végképen tisztában nem levő megjegyzéseket, sőt egész cikkeket is. Megint rá kell tehát mutatnom a valóra, most már teljesen és specialiter e kérdésről szóló fejtegetésben.

Meg van írva hiteles kútfőben¹, hogy a reformáció korában csupán annyi képzettséget kívántak fölszentelésök alkalmával a katolikus papoktól, hogy olvasni és énekelni tudjanak s némi elemi ismeretük legyen. Természetesen ez a minimum volt, ami végképen nem zárja ki, hogy magasabb képzettségűek is voltak legyen közöttük. De a zöm bizonyára csak ezen a fokon állott s valóságos nevetség, midőn ebből a korszakból a ferencrendiek Pápán levő theológiai főiskoláját emlegeti valaki. Hol voltak még attól? Szó se lehetett, efféléről.

Mikor aztán ezek a katolikus papok a reformációhoz tértek át, aminthogy évtizedekig többnyire, de természetesen egyre kevesebben, közülök kerültek ki a protestáns lelkészek, ki hiszi el, hogy póttanfolyamokat rendeztek a rászorulóknak felsőbbrendű kiképzésök végett? Hiszen ha eszökbe jutott volna újabb és bővebb ismereteket kívánni tőlük, egy csapásra bevágták volna az útját a protestantismus közöttök való hódításának. És elképzelhető-e az is, hogy a reformációt elfogadó papok egyszerre valami ugrásszerűen magasabb képzettséget követeltek volna a soraiból kidőltek utódaitól, meg a saját utódaiktól? Ők irányítván a következő nemzedékre tartozó intéz-

¹ Péterfy Károly: *Sacra Hungariae concillia*, I. k. 1741., 227., 249. és 288. l. az 1493., 1494. és 1515. évi magyarországi zsinatok határozatai.